

**ELEMENTELE FOLCLORICE DIN POEZIA LUI MATJA BEČKOVIĆ
ÎNTRE RAȚIONAMENT POLITIC ȘI ASPIRAȚIE IDENTITARĂ**

Armand GUȚĂ

Matija Bečković (Матија Бећковић) was born on November 29, 1939 in Senta, in the Serbian province of Vojvodina to Serbian parents from Montenegro. He graduated from the Valjevo Gymnasium in Valjevo in 1958. It was during his gymnasium years in Valjevo that he published his first poem, in the journal „Mlada Kultura”. Furthermore, it was also in Valjevo that Bečković met Vera Pavladoljska, to whom the poem of the same name, published in 1960, was dedicated. This poem remains one of his most widely known and read poems. Bečković went on to marry Pavladoljska, and he remained married to her until her death. Upon graduating from the Valjevo gymnasium, he entered the University of Belgrade and graduating with a degree in Yugoslav and world literature. He became a corresponding member of the Serbian Academy of Sciences and Arts in 1983, becoming a full member in 1991. He is one of the most prominent Serbian poets of the 20th century. Bečković is a close friend of Serbian Prime Minister Vojislav Koštunica, and an active supporter of his Democratic Party of Serbia. He lives in Belgrade since 1960. On the Montenegrin independence referendum, 2006, Bečković did not vote since he lives in Serbia. However, he, as the most prominent figure in the block against Montenegrin independence, gave passionate speeches against separation. A distinguishing feature of Bečković’s poetry is its regionalism. Distinctly Montenegrin archaic dialect and phraseology permeate his work. This aspect of his work is most often lost when one reads it in translation. Even so, other features that distinguish Bečković’s poetry in the cannon of South Slavic literature will not be lost on the foreign reader. Bečković’s poetry often strikes the reader as profoundly rhetorical. By the same stroke, he avoids the danger of didacticism that often comes hand in hand with the resort to rhetoric. He does so by insisting on the entertaining aspect of his poetry, regardlessly of the subject matter, ranging from love, over politics, to theology. His poetic main works are: *Vera Pavladoljska*; *Metak Lutalica*; *Tako je govorio Matija*; *Dr. Janez Pačuka*; *O međuvremenu*; *Če: Tragedija koja traje* (Published in English as *Che: Permanent Tragedy*); *Reče mi jedan čovek*; *Međa Vuka Manitoga*; *Lele i kuku*; *Dva sveta*; *Poeme*; *Služba Svetom Savi*; *O Njegošu*; *Kaža*; *Čiji si ti Mali?*; *Nadkokot*; *Služba*; *Sabrane pesme*; *Kosovo najskuplja srpska reč*; *Ćeraćemo se još*; *Kad budem mladi*.

Cuvinte cheie: identity, folklore, ethos, ethnos, emic, ethic, politics

Afirmarea crnogorcilor (muntenegrenilor) ca etnos în creuzetul balcanic s-a făcut destul de târziu, la începutul secolului al XIX-lea, deoarece până atunci ei erau subsumați în mod eronat culturii și eposului sârb. Sentimentele și particularitățile etnosului muntenegrean au evoluat concomitent cu apariția și dezvoltarea unei conștiințe naționale deosebite de cea sârbă. Primele și cele mai cunoscute creații populare ale eposului muntenegrean au fost culese și publicate de voievodului Njegoș I Petrović, sub numele de *Gorski Vijenac* (Coroana munților), în scopul de a ilustra enorma importanța a eposului eroic pentru muntenegreni. La rândul său, Voievodul Sima Popovic descria curtea prințului Nikola II Petrovic-Njegoș ca fiind „locul unde, la ședințele tronului, se întreceau prin cântece toți guslarii din țară, și unde cel mai adesea se cântau mai vechile și mai noile bătălii [...], așa că nu trecea nici o seară, fără să se amintească despre bătălia de la Kossovo, strigându-se sus și tare *viu este viitorul sârbesc*”¹, trebuie însă menționat faptul că există, în cadrul culegerii lui Njegoș I Petrović, numeroase poeme ce subliniază fără echivoc diferențele etnoculturale dintre muntenegreni și sârbi.

Această pseudoidentificare cu aspirațiile și conștiința etnică sârbă se făcea în contextul politic al sfârșitului de secol al XIX-lea, când Muntenegru, un stat mic și cu o populație de numai 250.000 de locuitori, avea nevoie de ajutorul și alianța sârbă, întrucât politica și aspirațiile celor două state sud-slave independente de doar câteva decenii coincideau. În eposul eroic muntenegrean, precum și în poemele de inspirație folclorico-istorică, cultului morții și al morților, în special, este omniprezent, în concordanță cu etnopsihologia muntenegreană și toate creațiile epice muntenegrene au la bază ideea eroismului și sacrificiului luptătorilor pentru libertate. Aceste teme au fost preluate și folosite de către diferiți poeți și după constituirea Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în decembrie 1918, dar și după 1945, anul creării Iugoslaviei comunisto-titoiste, reluate apoi după 1991, în scopul decelării valorilor unui etnos diferit de cel sârb.

Printre poeții de expresie sârbă care au folosit folclorul și motivele folclorice ca sursă de inspirație s-a numărat și Matja Bečković de origine muntenegreană născut la Senta, în Banatul Sârbesc, în anul 1939, este considerat cel mai proeminent poet al secolului al XX-lea. Bun prieten al premierului Vojslav Koštunica, membru al Academiei Sârbe de Științe din 1991, dar și un activ susținător activ al Partidului Democrat Sârb, el este, în același timp, un adversar declarat al separatismului muntenegrean. A ținut nenumărate conferințe pasionale împotriva separării și, în 2006, nu a votat la referendumul care a rupt Uniunea Serbia-Muntenegru. Cunoscut mai ales ca poet de inspirație folclorică și critic literar, el se distinge prin utilizarea regionalismelor în exprimare prin intermediul unui vechi dialect muntenegrean, dar și printr-o frazeologie care pătrunde adânc opera sa. Chiar în traduceri caracteristicile stilului său

¹ Ljubomir Nenadović, *O Crnogorcima*, VII, Belgrad, 1922, p. 44.

se încadrează canonului sud-slav și poate fi receptat la adevărata sa valoare de către cititori. Însă, prin traduceri făcute poezii sale, se pierde adeseori esența ideilor sale. De cele mai multe ori poezia lui Bečković izbește prin retorica sa profundă, dar autorul evită pericolul didacticismului care, de cele mai multe ori, merge mână în mână cu retorica și face acest lucru pentru că insistă pe latura comică a poeziei, preferând subiecte despre dragoste și mai puțin, subiecte politice sau teologice.

Când abordează însă acest gen de subiecte istorice și politice, devine dur și ironic. O parte din aceste preluări, prelucrări și adaptări ale motivelor epice clasice muntenege au fost folosite de el în critica aspră a degenărării etnosului, precum în poemele: *Kostici*, *Smrt Pera Pušeljna* (Moartea lui Pero Pušeljna), *Sahranja Krstine Gavrilove* (Înmormântarea lui Krstine Gavrilov). Poemul *Kostici*, cuvântul *kost*, *koste* (os, oase) ne duce cu gândul la moarte în sens biologic și filosofic, în timp ce în primele două poeme descrie în mod explicit ritualurile cultului morților, performate în cadru obștesc, prin intermediul folclorului, în speță a bocetelor. Mult mai interesantă este abordarea automulțumirii și a autosuficienței muntenege, plastic și sarcastic înfățișată de Bečković, care s-a inspirat din eposul eroic muntenegean în poemul *Fali mi ce nešto* (Îmi lipsește ceva), care este plin de ironii la adresa autoamăgirii muntenegeilor de astăzi, incapabili să-și regăsească vechile valori spirituale și istorice:

Nikad Ibro Iovana nije prošao kroz naše kuce/
Niciodată Ibro Iovan nu a trecut prin (pe la) casa noastră
A da nikad nije rekao pomaga Bog ljudi./
Și niciodată nu l-a rugat pe Domnul să ne-a ajute
Bazda ocaše reci: Dilija sokolo napoji mi konja,
Fără să zică aceste cuvinte: Viteazule șoim adapă-mi calul
Ti čes to najveštije.../ Tu ești cel mai renumit..¹.

Mult mai relevante sunt versurile care prezintă înfumurarea și orgoliul nemărginit muntenegean exprimate tranșant fără menajamente, chiar cinic, prin versurile:

Naša e koža, no nin konj./ A noastră e pielea, dar calul e al lor,
Naša krmađ, nijsu ko nina; no brzo ko pascad; vitka ko vuci,
Pajištea (Nutrețul) ca a noastră, nu e la nimeni; repede o pasc, apoi urlă ca lupi,

Acest tip de narcisism este specific muntenegeilor și reprezintă, credem, granița valorilor care țin de proprietăți: case, arme, cai, frumusețe, putere, indicând nevoia de comparație și poate chiar sentimentul inferiorității, generat de zona restrânsă în care ei acționează:

¹ Matja Bečković, *Dvije pjesme u Rece ce mi jedan čovek*, Belgrad, 1970, p. 40, 41.

Zučkalo se jedno našu i jednoga nikoga./ Se zvonește că, unul de-al nostru și cu un
nimeni s-au bătut,
Kod njih e jednog bez oka./ La ei, a rămas unu fără-un ochi,
A kod nas dvojca.../ Și la noi, fără amândoi...

Aceste expresii adesea folosite de bătrânii muntenegreni în scop ironic popular ilustrează foarte bine tiparul etnopsihologic regional, pentru că întâietatea la muntenegreni trebuie să fie arătată, să fie dovedită cu orice preț, chiar dacă rezultatele nu sunt în măsură să justifice sacrificiul. Narsicismul exacerbant este continuat prin intermediul analizei ironice asupra orgoliului nemăsurat al urmașilor muntenegrenilor, ca în versurile:

Niko Mašu Tutovu nije nasadio i kosijer./ Niciodată Mašu Tutov nu a sădit și nu a
secerat nimic,
O nijegov dan, osim moga pradjeda./ De ziua lui, în afară de străbunicul meu
A pradjed mi se rodjo u istom dan./ Și străbunicul mi s-a născut în aceeași zi
Kad i sestric, Vojvode Mijaila/ Ca și sora Voievodului Mijaila...
Kad nam je gorela kuca./ Când ne-a ars casa,
Plamen su vijedli u Fundinu./ Flăcările se vedeau din Fundina
A Fundina ima i u mapi./ Iar Fundina este și pe hartă¹.

Poetul Matja Bečković merge și mai departe cu critica acidă prin intermediul poemelor *Unuk Alekse Marinkova place nad Crnom Goru* (Nepotul lui Alekse Marinkov deplânge Crna Gora) și *Lelek i kuku* (Barza și stânca), în care ironizează idealul obsesiv popular al mitului eroului martir, a urmelor acestor personaje și valorilor morale, reprezentate prin modul specific de viață. Poetul se folosește de mitul homeric în reconstrucția imaginii poporului muntenegrean, folosind comparații, aluzii și figuri de stil, în speranța redării strălucirii imaginii eroice de odinioară, dar imaginea contemporană este o palidă umbră a ceea ce a fost cândva Muntenegru. Versurile următoare subliniază starea deplorabilă în care se afla țara și națiunea după înglobarea ei în regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor:

Kaka Crna Gora, kaki jadi./ Cum e Muntenegru, ce sărăcie
Crna je Gora bila, pa je nema./ Negru era muntele și nu mai este
Crnogorsko ga bi, pa prodge./ Muntenegru era, dar a trecut
Ko sve što prolazi/ Ca tot ceea ce trece;

Toate aceste versuri subliniază clar disoluția tribală muntenegreană și dispariția etnosului în masa culturală iugoslavă. După opinia lui Bečković, Aleksa, nepotul vlădicăi Danilo Njegoš I (dacă i-a fost într-adevăr nepot), cu un realism rațional și de

¹ Alexandar Drašković, *Istorisko-socioloske predpostavke nastanka herojski duh*, Titograd, 1989, p. 485.

bun simț constată decăderea valorilor muntenegrene. Nu se observă nicio disonanță în poemul acestui nepot, Aleksa, care deplânge soara muntenegrenilor, aceasta fiind doar o părere personală despre vremurile apuse și evoluția rapidă a societății contemporane, care a eliminat complet toate valorile istorico-morale muntenegrene:

Crnogorci sinovi gore/ Muntenegrenii fii munților:
Njesu živeli, no se radjali,/ N-au trăit, dar s-au născut,
I to iz kamena,/ Și chiar din piatră,
A iz kamena se radža,/ Și din piatră se naște
Ono sto je trvde od njega,/ Ceea ce este mai tare decât ea,

Sătul de nedreptățile vieții și de sărăcia care a îngenuncheat țara, nepotul Aleksa din exil completează cu versurile:

Dosta mi je bilo de se rode,/ Ne-am săturat să ne naștem
A bogatu svijet nije,/ N-avem o lume bogată
No oce i da zivi/ Nu vrem să și trăim;
A ko nema od šta de zivi,/ Când nu ai din ce să trăiești
Taj jedini zna šta je zivot/ Doar ei singuri știu ce e viața.

În continuare Aleksa, deplânge sfârșitul eroismului muntenegrean prin versurile:

Šta je Crna Gora bez same sebe, / Ce ar fi Muntenegru, fără el însuși,
Bez bitaka nema ni junaka,/ Fără bătălii nu sunt nici eroi,
Bez junaka nema ni pjesma,/ Fără eroi, nu sunt nici cântece,
Nit slobode ima bez dušmana./ Nici libertate fără dușmani.
Nema lepše smrti no u boju,/ Nu există moarte mai frumoasă decât cea în luptă,
Nema Crna Gore bez Turaka./ Nu există Muntenegru fără turci,¹.

Dispariția valorilor morale și militare, a esenței vitejiei muntenegrene îl fac pe poet să declare laconic prin vocea nepotului Aleksa, subliniind încă odată adevărul că a trecut vremea eroilor și că tot ce avea cândva valoare militară și morală se află în morminte. Versurile dure ne conduc spre construirea unor concluzii fără echivoc:

Samo smo u smrti bili pravi,/ Doar în moarte am fost adevărați,
A u svemu drugome nevjesti./ Și în celelalte, mizerabili (inconștienți).
Grobovi, su crnogorske kuce,/ Mormintele sunt casele muntenegrenilor,
Sve je vise porijeklom crnogoraca,/ Totul e mai mult ca niciodată de origine muntenegreană
Onjeg što vele: moj je djed došao iz Crngore,/ Ceea ce contează: bunicul meu a venit din Muntenegru
No, to njesu crnogorci,/ Ei nu sunt muntenegreni

¹ *Op.cit.*, p. 486, 487.

To što skitice po svijetu./ Sunt vagabonzi prin lume
Što među lupezima i trgocima./ Care stau printre hoți și negustori
Pominiju ime crnogorski./ Amintesc prin nume de muntenegreni
Kunu se da su crnogorci./ Jură că sunt muntenegreni
A nikom im ne veruje./ Dar nimeni nu-i crede¹.

Paradoxul devine complet prin intermediul limbajului și al comportamentelor violente care oferă un alibi muntenegrenilor și trecutului lor glorios, deși este evident că aceste două lucruri sunt de ireconciliat după 1918. Bečković, preluând și exploatănd filonul folcloric din numeroasele teme clasice din eposul muntenegrean, ne oferă o frescă vie a etnopsihologiei populare, deplângând în acest mod asimilarea morală și etnică.

Poetul este conștient de faptul că astăzi nu mai poate fi vorba de păstrarea vechii identități, deoarece toate calitățile și valorile clasice specifice eroilor muntenegreni au dispărut odată cu ultima dinastie. În poemul *Lelek mene* (Vai mie), Bečković, vorbește despre muntenegreanul care nu seamănă cu nimic, cu excepția lui însuși, și de aceea comportamentul său nu seamănă cu al niciunui slav (poate cu excepția sârbilor), în privința creațiilor și purtătorilor valorilor etnospirituale:

Umrla je stara Crna Gora./ A murit vechiul Muntenegru,
I bez nije se muce crnogorci./ Și fără el, se chinuie muntengrenii
Pomrjece no ce prije toga./ Vor fi murit pe rând, înainte ei
Sebe i niju mrtvu obrukati./ Pe sine și în el moartea se prăvălește.
Rodio se zadni crnogorac./ S-a născut ultimul muntenegrean,
S dva imena, a sad bez imena./ Cu două nume, dar acum fără nume,
Malog rasta od straha napredan./ Puțin crescut din teamă de progres,
Brije brke i ide u civilu./ Își bărbierește mustățile și merge în civil,
Naijsrećni kad mu neko kažu:/ E cel mai fericit când cineva îi zice:
– Ko bi rekao da je crnogorac/ Cine ar fi zis că-i muntengrean;
Svagog možeš voditi doktoru.../ Poți să-i duci la psihiatru...².

Poetul exprimă plastic drama pierderii identității etnoculturale muntenegrene în uniunea numită, generic Iugoslavia, unde nimeni nu știe ce este cu certitudine, reluând trei versuri mai jos imaginea palidă a muntenegreanilor de astăzi, urmașii (nepoții) nedemni al eroilor războinici, faimoșii haiduci tăietori de capete de turci, care nu lăsau din mână sabia, pistolul și pumnalul atâta timp cât timp erau în viață. Poemul se încheie printr-o prezentare caricaturală dusă spre grotesc a tipului etnopsihologic actual muntenegrean:

¹ *Ibidem*, p. 488.

² *Ibidem*, p. 489.

Da nas ne bi, svijet ne bi znao/ De n-am fi fost noi, lumea n-ar fi știut
Da postoje gordi konobari,/ Că există chelneri mândri,
Podvornici s haiduškim brcima,/ Ușieri cu mustăți haiducești,
Prodajnici s crnom mrscu oci,/ Vânzători cu ochi negri dușmănoși
Prevjericice s koretnim kapama,/ Escroci ce poartă bonetă,
Prelivode s dignutim glavama,/ Șoferi cu capul ridicat,
Podrebnice zasavardacene,/ Colaboratori supuși
Ponosnici postelioizdavci, [...]/ Mândri schimbători de lenjerie,
Izdajnici u narodnoj nosne[...]/ Trădători în costume populare,
Molecite se Bogu dvolicite,/ Rugându-se fățarnici la Dumnezeu,
Lelekuci nešto sicariti/ Tânguindu-se înnebuniți¹.

Versurile lui Matja Beckovic exprimă tranșant asimilarea unui popor de către malaxorului etnopolitic iugoslav, însă ceea ce oferă poetul prin intermediul creațiilor sale este doar tristețea asimilării și aculturației și pe care, prin intermediul șarmului său nepieritor în receptarea realității și adeseori printr-o intonație ironică, știe cum să transforme cele mai dure critici exprimate printr-un sarcasm ucigător, în satiră. Uneori prezența satirei în poemele sale dispăre la fel de brusc cum apare, funcția preponderentă a comicului care ne face să râdem, fiind totuși de neînlocuit, deoarece, printre criticile dure ale poetului, observăm un umor fin, disimulat însă prin intermediul apostrofărilor adresate celor care doresc să critice anormalul. Categoria morală și socială a răvrătitului este perfect redată în poemele: *Ono*, *Psoglav*, *Tankodušiči*, *Ne znam ti nig*. Calificativul de inadapdat (răzvrătit) este complet înfățișat, cu întreaga sa aromă, apartenență și credință printr-o critică nimicitoare, la foc automat, care vorbește despre acele *bande de lași*. Unul dintre poemele care ne oferă aceste imagini este intitulat *Lako je drugijema* (Ușor le este altora), și se știe foarte bine, despre cine este vorba, inadaptații sunt neoameni ei alcătuiesc categoria celorlalți:

Bez imena, bez obraz, bez pameti,/ Fără nume, fără onoare, fără memorie
Prazne glave, u praznove domu,/ Capete goale, în case goale,
Ne vice jednom drugome, i pomaga Bog,/ Nu-și strigă unul altuia să te ajute Dumnezeu,
A naša se i goveda bečnu,/ A noastră-i bovină privire,
S toliko pameti, koliko oni imaju,/ Cu atâtea amintiri câte au ei
Ne moje se biti ni nespretan,/ Nu poate să fie neîndemânatic
Na nig, ni pasce ni laje,/ La ei nici nu zvonesc, nici nu bârfesc
Ako miġ ne mršneš, znaju da ig niesu primijetio/ Dacă o clipă nu-i urăști, știu că nu-i accepți².

Discriminarea cetățenilor iugoslavi crește odată cu nemulțumirile celor care alcătuit Iugoslavia, amplificând astfel negativismul înfățișat prin intermediul caracte-

¹ *Op.cit.*, p. 490, 491.

² *Ibidem*, p. 492.

rului celor etichetați, ca fiind inadaptați, făcându-i pe muntenegreni să se simtă vizați. Principala caracteristică a creației poetice a lui Bečković, adică stilul și critica acidă a versurilor sale crează o atmosferă înflăcărată și explozivă specifică jocurilor de artificii și credem că nu e necesar nici un comentariu în acest sens. Fiecare vers în parte oferă în sine adâncimi nebănuite, care sunt ramificate și răspândite în chiar însăși esența creației, oferindu-ne posibilități nesperate de asocieri, așa că putem fi ușor păcăliți de neobișnuita construcție poetică pluridimensională a autorului. La sfârșit credem că este necesar să arătăm că morala devenită normă obligatorie pentru fiecare cetățean, cu prioritate pentru muntenegreni, oameni de o corectitudine și demnitate deosebită, dar care însă trebuie să învețe cum să se distanțeze de critica și oprobriul celorlalți. Din păcate aceștia nu sunt puțini și, într-un mod nedrept și imoral, murdăresc imaginea pe care muntenegrenii au avut-o în mentalitatea europeană, ca un popor răzlețit printre stâncile Alpilor Dinarici și la intrecerea a două marii imperii, în permanent pericol de extincție, dar care s-au opus naturii și istoriei. Tolerarea acestor excese nu mai este de admis, deoarece se știe foarte bine că nu toți oamenii au capacitatea intelectuală de a înțelege afinitatea și unicitatea conștiinței de creație, aceeași experiență și valoare a talentului. De aceea credem că în angajamentul intelectual al unui poet doar conștiința etnică îl poate ajuta cu adevărat în vederea susținerii raționale și sistematice a conceptelor necesare procesului de creație, oferindu-i în același timp posibilitatea exprimării tranșante și de perspectivă. Bečković s-a achitat într-un mod strălucit de sarcina asumată, arătându-ne că se poate, dar și cum trebuie refăcut în spirit poetic adevărul. Pentru că poezia nu este accesibilă tuturor creatorilor și doar dacă acest spirit este suficient de puternic și inspirator, atunci, oricine poate scoate din el suficientă morală. Bečković nu a fost niciodată un admirator al iugoslavismului, nici naționalist, fiind în schimb prosârb, poate și pentru că a înțeles că extremele se anihilează reciproc. Știa foarte bine caracteristicile politici interne titoiste care se puteau defini prin sintagma *o Serbie slabă și o Iugoslavie puternică* și că o rezistență inteligentă este de preferat unei disidențe zgomotoase. Conștientiza foarte bine și importanța mizei politico-diplomatice a Uniunii Serbia-Muntenegru, în contextul evoluției evenimentelor politico-militare și diplomatice de după destrămarea Iugoslaviei. Trăind din 1960, la Belgrad și beneficiind între timp, datorită talentului său unic de cele mai înalte distincții academice sârbești și internaționale, Bečković, ca om politic, a adoptat o poziție prosârbă, în opoziție cu originea sa muntenegreană. Compromisul literar a făcut din opera lui Bečković o tribună activă a etnosului muntenegrean, întrucât, tocmai reacțiile apărute la stilul său acid l-au ajutat să-și continue netulburat țelurile care vizau renașterea spiritului combativ sud-slav în context literar. Etnosul ca argument suprem și etosul ca argument cultural sunt omniprezente în poemele sale, însă modul operării poetului cu aceste două concepte suscită unele întrebări. Credem că poetul nu a dorit să minimalizeze importanța unui concept în favoarea celuilalt sau că a dorit din considerente politice să-și nege propria origine, credem doar că el a încercat să facă un compromis etnopolitic, disimulat prin intermediul creației sale poetice. În poemele sale

face din perspectiva eticului o analiză emică a eposului muntenegrean, dar, de fapt, categoriile etice ale poetului sunt categoriile emice ale culturii căreia el îi aparține.

Bibliografie:

- Bečković, Matija, *Izabrane Pesme i Poeme*, Belgrad, Bigz, 1990
Drašković, Alexandar, *Istorisko-socioloske pretpostavke nastanka herojski duh*, Titograd, 1989
Nenadović, Ljubomir, *O Crnogorcima*, VII, Belgrad, 1922
Petković, Novica, *Twentieth century literature, Essays on Modern Serbian Bards*, Ralph Bogert, Toronto, University of Toronto Press, 2006